

LOS ESPADÉS ⁽¹⁾

Recuerdos del tiempo viejo.
(ZORRILLA.)

I.

Promesa està ab l' hereu Vila
la Siseta de Lladó.
¿Quina quaresma mes llarga
si per Pàscua fan el cop!
¡Massa ella creya, la pobre,
los consells del bon Rector!
Y al véure com grandejavan
en sos brassos los mangots,
—¿perqué als vint no m' demanava
(pensava) y no als vint y dos?
¡Com una noya cristiana
ab los dejunis se fon!—
Mes, ditxós qui te per perdre
carn d' aquella que rebot,
y un cóncu qu' ha seguit terra
per fe' entendre la rahó.
—¡Encare 'n tenim vint dias
de bacallá, vatúa 'l mon!
¿qué vols, feta un peixupalo,
presentarte al teu xicot?

(1) Lo nom d' espadés que 's dóna encare als quatre joves que guardan la núvia, ja al costat del matxo, ja de la tartana quan se vá per cami ral, armats ab escopetas, proba la antiguitat de la costum, que deu datar d' avans de 'l us d' armas de foch.

Jo 't portaré de Figueras
una butllassa 'l dijous,
perque quan vingui la Pàsqua
siguis tota un pom de flors.—
¡Oh ben hajas d' aquells boscos
ayre puríssim, flayrós,
que tornas poma vermella
la poma de ciri groch;
mes dú 'l ventre de la cama,
y dels brassos lo garrot;
que al pit donas mes aixamplas,
y 'ls peus fas més saltadors!
Lo nuvi es xistós, bon mosso,
heréu dels de cap de brot,
y que diu que ballaria
en la punta d' un punxó;
llest de mans, y foradadas,
y ab fama de cassador.
¡Desgraciada de la pessa
qu' éll apunta al jás ó al vól!
Mes los plechs d' una caputxa
de merino blanquinós
vá ésse 'l besch hont s' enganxaren
¡ay! las alas del seu cor.
Fou aixó en la Rera fira
del any passat, y un dijous,
tot dinant á ça La Teta
los pares, s' arreglá tot.
Per milers conta las lliuras
la Siseta, y En Ramon,
si no 'n porta tant com ella,
per milers conta 'ls rejols:
te dels Galligáns la empresa
y graneja de lo bó.
Diu que sols ab las deixallas
y trencadissa del forn,
éll li ha d' aixecar la casa
mes bonica del Manol;
ab un terrat per miranda
per ferhi volar coloms,
com de Borrassá la torre,

si no tant alt, tant ayρός;
ja s' han firmat los capitols,
si bé regatejant molt:
com En Drapé es bon notari
los ha lligat á tots dos.

II.

Estém á punta de dia:
anguila á Rosas no hi há:
tot es gatzara y bullici
lo poble de Vilafant.
Un heréu de casa bona,
amich d' En Ramon, al Más
es qui vá á cercá á la núvia,
muntat en guarnit cavall.
Los espadés lo segueixen,
també del nuvi companys,
ab barret guarnit de cintas,
camisa blanca, un fulard
de pita al coll, y la armilla
brodada de flors de estám;
espardenyas de beta ampla,
calsons nós de cuyro blanch,
á la esquena la escopeta,
y demunt del pit un ram.
Lo matxo qu' ha de portarla,
de cúa y clins enflocat,
cascabellada de plata
dú, silló de vellut blau
ab tatxas d' or, y de seda
las aromas del devant.
La comitiva s' aumenta
d' alguns mes, y per' senyal
de partir, feta beguda,
una descarga han tirat.
Lo xiu xiu, entre las noyas
ha comensat estona há.
Totas sáben qu' á la núvia
un gran dot l' hi donarán;

te fama de bona moſsa,
despatxada y color ſá,
y ſas lligacamas proban
que deu tenir bons puntals.
Dintre una capsa de ſeda
las dú aquell que fá de cap.
Sols tem que li escapi 'l riure
quan las hi haja d' emprobar
Ja han arriuat á la casa,
trobant tancat lo portal,
y á fora 'l jovent del poble.
¡Ay no pas tots! lo dia aváns,
un bon pagés, de las doblas
diuhen que s' ha fet soldat.
La Siseta n' está trista,
te bon cor; mes ¿qué hi fará?
per un rey es una noya
mes de dos promesos may.
Un espadé pren l' anella
y dona tres pichs.—¿Qui hi há?—
diu un vell de la finestra,
Y 'l del caball.—¡Gent de pau!—
—¿Aquí busquéu?—¿Sou vos l' amo?—
—Lo mateix.—¿Pera casar
no 'n teniu vos una filla
qu' es la flor de l' Ampurdá?—
Una 'n tinch que per mí es rosa;
pels demés es dreta é igual.
—¿Coneixéu vos l' heréu Vila
rejoler de Vilafant?—
—Si 'l conech; y es de bon tracte.—
—En nom seu 'ns presentám.
Li ha caygut al ull la noya
y venimla á demanar.—
—Molt me pláu vostra vinguda:
Vina Sisa, ¡molt me pláu!—
—De tan llarga caminada
nostra gorja s' ha secat.—
—Entraú donchs, gran es la taula
plé 'l rebost, l' ast en la llar,
y en lo cellé una garnatxa
que á un mort fias pot retorná.

III.

Hont bull la sanch hi ha la vida,
la gracia allá hont se cull ví,
y en una taula de bodas
xansas, diuxos y pessichs.
May la porrona está en vaga:
Si un la embroca, tot seguit
un altre demana reva.
—¿Sembla que t' hi adorms?—l' un diu.
—¡Com t' hi gronxas!—crida l' altre.
—¡Noy! que fas durá 'l xerrich!
—Aixís un més s' hi recreya.—
y la jovenalla riu,
mentre ab caminar de guatlilla
la Siseta 'ls vá servint.
Un tall de tabaco negre
luego 's troba fet bossins,
en tant qu' ella la escalfeta
á cada hú porta ab somris.
Mes ¡ay! ja s' ha alsat de taula
lo del paquet. Fan l' ull viu
los espadés, y la noya
tanca 'ls seus de avergonyits.
—¡Com ha d' esser rejolera
guayta, ja enrejola 'l pis!—
diu lo cóncu de la casa,
y ella sols respón—¡Padrí!—
tot tornántse mes vermella
que una cama de perdiu.
Lo pare 'ls diu:—Del missatge
vull la proba.—Aquí la tinch.
Ab la mida de sa cama
qu' ella enviá, n' ha fet teixir
l' heréu Vila aquestas duas
lligacamas de satí.
Tres ditets tenen d' amplaria,
tancas d' or, brodat del fins:
diu que la monja que 'l feya

d' enveja 's punxava els dits.
—¡No hi ha mes: ha arribat l' hora:
tira teló!—l' cóncu diu,
mentres l' altre s' agenolla
dels quatre espadés al mitx.
Ella, tota vergonyosa,
pero sabent qu' es macís
y tornejat lo qu' ensenya
—¡Ja qu' ha d' essé, aquí 'l teniu!—
diu, apretant las faldillas
sobre el genoll, mentre un crit
d' admiració 'l jovent dona
y 'l vell cóncu:—¡Quín perfil!—
No crech que 'l Rey de Inglaterra
quan aquella órdre instituí
cordant una lligacama
un plaher tan grán sentís,
com sentia 'l qui á la Sisa
cordava las de satí:
may los ullets encertava
¡tant tremolávanli 'ls dits!
—¿Sabéu de cert si la estima
l' heréu Vila?—'l pare diu.
—Per ella 's mor.—¿De la casa
com á filla entrarà allí?—
—Així 'l vell per tot ho canta.—
—¿De la sogra que se 'n diu?—
—Qu' es dona de bona pasta:
es marassa.—Sent aixís
á vosaltres la confío.
Mes, juráume ans de partir
que si may plorar la véyeu
me la tornaréu aquí.—
—¡Ho jurám!—Y dalt del matxo
d' un salt munta ella ab delit.
De la quadra altres dos n' ixen,
un pel cóncu, que si riu
es no mes de dents enfora;
y l' altre pél pare, trist
de veure que la alegría
de sa casa vá partint.

Pels quatre espadés guardada
entre tiros y confits
travessa 'ls pobles la núvia
—*¡La núvia!*—sempre sentint;
fins de Vilafant al térme
hont la espera ab sos amichs,
sa familia y moltes noyas,
lo qui ha d' essé 'l seu marit.

—

Lo que ve are fa denteta
á minyonas y á fadrins,
y si 'n fá fins de contarho....
girém full que massa he dit.

DAMÁS CALVET.

QUADRET

¡Qui tornés á terra d' Arles
la diada de Nadal!
¡Qui sentís cantá á Sabòly
á la bona gent del mas!

Vells y joves á trench d' auba
se 'n baxavan al poblat:
Jins del mas vora mitj-dia
ja tots hi eran per diná,

¡Quin goig seya la taulada!
¡Cóm flayrava 'l *Calendau*!
¡Cóm las caras enrojia
l' ali-oli y 'l vi muscat!

¡Valgam Dèu y en sent al vespre
si n' hi havia al mas de cants!
Verament cregut hauriau
que Bethlém s' hagués tornat.

F. BARTRINA.

LO TURÓ DE LA BANDERA

GUERRA DE LA INDEPENDENCIA

RA que va extenentse tant la idea excursionista, gràcies á la activitat de las «Associacions Catalana y Catalanista» de Barcelona y lo «Ratpenat» de Valencia, me sembla que no deixa de tenir interès, baix lo punt de vista històrich, que descriguí l'origen del nom «Turó de la Bandera» que crech se trova en alguns termes de Catalunya: aixís com alguns epissodis que ab ell se relacionan.

Los pobles que com Mollet del Vallés los atravessava lo «Camí Ral» (1) y no pagavan cap tribut als francesos, pera no ser sorpresos, assassinats ó cremats tingueren que estudiar algun medi. Los molletans se reuniren un dia y determinaren lo següent: fer una bandera, llogar un home de tota confiança que la tingués issada tot lo dia en lo turó que hi ha en la montanya de devant de Canyellas, casa de camp del terme de Sant Faust de Capcentellas ó Sant Fost, desd' ahont se veu de dos ó tres kilòmetros al voltant de Mollet, lo que, junt á la

(1) Era la carretera de Barcelona á Gerona ó á Vich que passava per dins del poble. Per la vora dreta del Besós hi havia lo «Camí Ral de baix» que passava per la célebre Pineda Fosca, que avans de arribar al riu Tenés y á la vora de Moncada se juntava ab la que passava per Mollet.

avinensa que tenian ab los pobles vehins de que al vèure 'ls francesos enjuguessen llurs fusells ó escopetas, resultava assegurada la tranquil·litat ó be cundia la alarma. Per aqueix motiu aquella montanya tè lo nom de Turó de la Bandera.

La senyal de que venia l' exércit francés era baixar la bandera.

Hi havia senyals que indicavan d' ahont venian, si se aturavan ó embestian. Al crit de «¡La Bandera cova!!» crit que com la guspira eléctrica s' estenia y penetrava en tots los reconets del poble, passavan á Mollet quatre contrasts ben diferents, 'ls que 'ns donan una idea de lo que suchsehia en la guerra, dita per aquí de l' any vuyt.

Lo primer era lo poble, en quals caras s' hi pintava lo terror; corrent tots á llurs casas á buscar la seva familia, bestiar, algun farcell de roba y la vianda que cohian tal com se trovava: fugint lo mes depressa possible á amagar-se en los mes frondosos boscos ó vernedas que tan abundavan en aquells voltants.

Lo segon era lo de G. T. (1) home que se li pintava la alegría en la seva cara, perque ab la arribada del exercit enemich li augmentavan los cuartos del calaix, dat que 'ls venia arrós, bacallá y altres queviurers.

Passava lo tercer en la persona d' en Pere Falguera (a) Pere del Mestre, home flach y molt lleuger, lo qui, després de haver fet retirar la familia, agafava 'l fusell y tenia 'l gust d' esperar á la entrada del poble, tot sol, á la vanguardia francesa, cridarli lo ¡Qui ve! pegárloshi tiro, y tot xano xano retirarse.

Moltas foran las vegadas que al esser á devant del Hostal ó casa Dragó 's topá ab soldats de caball francesos que li cridavan que 's rendís; pero ell, ab tota sanch freda, pegava á corra cap al torrent Caganell, en lo indret de casa Lladó, que llavors era molt fondo, 's tirava abaix y sens parar se dirigia torrent amunt fins al cap de la Parellada, allavors ab un blinco pujava á la banda dreta dirigintse al bosch de casa Basora: se ficava per un pou á una de las dugas minas que hi havia y ja estava salvat. Alguna vegada s' havia trovat que al fer lo brinco ja tenia soldats de cavall (2) en aquell costat que quasi tocantlo ab las puntas dels sabres lo acompanyavan fins endins de dit bosch.

(1) Sigam permes conservar l' incògnit. Si algú vol saberlo que vingui á Mollet y ho pregunti.

(2) Eran soldats, que coneixedors del terreno, tal vegada, per haberlos escapat ja alguna altre ocasió, envers de anar al detrás seu anavan á passar per lo Infern, pujant per la part dreta de dit torrent pera poderli segar lo pás,

Consisteix lo quart en lo que feya En Gayetà Ventalló, home petit, magre, aixurit y també molt lleuger. (1) Aquest al sentir lo crit de «La Bandera cova!!» 's posava á ballar de alegria. Agafava lo garrot d'alzina que tenia una bona porra y la Santa Tresa (2) y, com una mustela, ja lo haguereu trovat tan aviat al mitj, al un ó altra cap de la Pineda Fosca, al Trench, á las Alzinetas... per dintre 'ls curriols de las bardissas ó darrer de las estepas ó gatosas, á pochs passos de la carretera per ahont passava l'exércit enemich: y 'l soldat que 's quedava cent passos al darrera dels seus companys, ja 's pot dir que era presoner. Si 'l ressagat anava coix, s'acostava al arran de la carretera per ahont passava, ab un salt se li posava al costat, y, sens deixarli dir: «¡Jesús!» lo agafava pel coll ab una ma y ab l'altra li prenia 'l fusell; lo ficava á las bardissas ó bosch... y després lo presentava. Si 'l ressagat era un de aixurit; al temps de saltar y soprarlo, usava del garrot: l'estabornia, l'amagava y presentava. La Santa Teresa no la feya sortí sinó quant no 'l volian seguir ó en casos apurats de que 's defensessin.

Un dia l'exércit francés estava acampat á la Creu Vermella (3). A cosa de mitj kilòmetre en direcció á Barcelona, en l'Hostal de la Prat, de propietat de D. Joan Solé y Gabarrell advocat de Barcelona, hi havia una avansada que tenia apabellonats llurs fusells al pati. Un centinella anava amunt y avall del pabelló mentres á dins del hostal fumavan uns y altres jugavan. No faltava lo Gayetà darrera de la primera bardissa que-hi havia al peu de la carretera y á devant d'ahont hi ha ara la casa dita Esquerrá. Quan ja tenia fet lo plan de apoderarse de dit centinella, arribá á la vora del Besós y vegé venir uns vinticinch soldats espanyols, que de la part de Marina anavan á incorporar-se al seu batalló que estava á Caldas de Montbuy; va á rèbrels y 'ls hi explica lo seu plan, afeginthi que han de fer presoners tots los francesos del hostal. Temen de moment los soldats, pero animats per ell lo segueixen.

Quan lo centinella li vingué d'esquena, surt de la bardissa, pega correguda, li dona garrotada y l'estaburneix: los espanyols, animats

(1) 'S conta d'ell que un dia armat sols ab un fusell aná uns dos kilòmetres lluitant contra dos soldats de caball: arribá á una torrenterra y escapá.

(2) Un gavinet llarch ab molas que ell li donava aquell nom.

(3) Nom donat encara avuy al terreno del voltan ahont hi ha la casilla entre Mollet y Montmeló, prop de la qual, á la vora del rech hi havia dalt de un pal una creu de ferro vermella la que desaparequé, segons contan, per los anys 1834 ó 35.

per lo anterior quadro, corren uns á apoderarse dels fusells y 'ls altres dels francesos de dins l' hostal, als que fan presoners á tots menos un, que fugí, al que, contra lo que havia ordenat En Gayetá, un espanyol li tirá y li feu caure 'l barret. Marxan ab los presoners y fusells á pas doble cap á Mollet: pero ab lo tiro y lo que explicá lo escapat, la cavallería francesa los hi seguí la pista, venintlos hi á poch haverse pogut ficar en lo bosch de casa Besora; un cop allí ja no pogueren esser descoberts de dita cavallería.

De aqueix particular atreviment de 'n Gayetá resultá que aquell grapat de soldats espanyols pogueren presentar á llurs gefes alguns presoners francesos ab llurs fusells.

Mollet del Vallés y Abril de 1883.

VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA.

¡MALEHIDA PRIMAVERA!

(De Beranger.)

No 'ns coneixiam y 'ns estimavam,
¿y qu' era hermosa l' hivern passat?;
de las finestras sempre 'ns miravam
suspirs y besos nos enviavam
y 'l vent los duya de mes bon grat!....

Cap fulla als arbres 'llavors hi havia
pels tronchs, nos veyam, de dia y nit.
Tu ara 'ls adornas ab ufania;

¡ay primavera
temps malehit!

La primavera, gentil imatge,
que jo guaytava amorosament;
ara que encisa, pur, lo celatje
ja vá tapantla lo vert fullatge,
sols la puch veure confosament.

Y la recordo, quan recolzada
ella parlava ab l' aucell petit
que s' arrupia per la glassada;

¡ay primavera,
temps malehit!

Sens primavera, com la veuria
fresca y ayrosa com pom de flors,
ideal y plena de poesia,
així á l' aurora y al mori 'l dia,
quant surt la reyna dels bells amors.

Quant mor la tarde:—La meva estrella.
ja fuig, diria, ja s' ha extingit!—
ara 'l sol brilla, mes l' apaga ella.—
¡ay primavera,
temps malehit!

L' hivern desd' ara, mon cor implora
¡ay, jo voldria sempre sentir
picar la pedra, seca y sonora
sobre dels vidres, com feya á l' hora
quan entre 'ls arbres la veyá ahir.

¡Que 'ns fan las rosas, las llargas diadas,
y 'l vent d' aromas entebionit,
si no haig de rebre mes sas miradas.....
¡ay primavera,
temps malehit!

ARTHUR MASRIERA.

QUADRET

Als fons dels boscos, lluny de poblat,
de teules negres tot mal sostrat,
¡cóm fumereja lo vell moli!
dès que 'l sol guayta fins qu' ha baixat
sempre sa roda se deix sentí.

De las Garrigas pel caminet
¡quánts cops hi anavam jo y l' Andreuhet
al temps del batre... ja fa més anys!
la Rosé á voltas poch á poquet
tambè 'ns seguia pels viaranys.

Si era diumenge, dessota 'l Mas
nos empaytava lo bordagás
de la Tuyetas del Masové,
penjant cireras de-part-detrás
á las orellas de la Rosé.

Ja casi n' éram vora 'l Moli:
lo gos lladrava, lleugé 'l Magí
pel camí fondo sortia á l' hort,
y á mi y á ella y al seu cosí
nos abrassava de bo-y-millor.

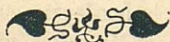
La Molinera, que siga 'l cel,
lo crit donavans' ab viu anhel;
y, menjant trossos de coca y tall,
revolans' veyà sense recel
pels muns de sexa, d' ordi y mestall.

Per dalt dels marges, per sota 'ls pins,
aviat jugavam ab los seus nins;
y si ajupintnos pel vernal
ficarns podiam del hort á dins,
¡válgam la Verge, si féyem mal!

Lo sol baixava tot á pleret:
d' amagat nostre, sota l' hortet
la molinera feya 'l sopá;
venir sentiam lo gemeguet
y las esquellas del bestia...

Després, ja n' éram boca-de-foch:
lo Magi 'ns duya fora del bosch;
y, si la llunya n' entrava al plé,
¡cóm ressonavan per plá y per bosch
las cansonetas de la Rosé!

F. BARTRINA.

DISCURS

PRONUNCIAT EN LA FESTA LITERARIA DE BANYULS DE LA MARENDA

per lo

PRESIDENT DEL ROSSELLÓ

DON JUSTIN PEPRATX

SENYORS,

vosaltres, los digníssims fills de la docta, intelligenta y valerosa Catalunya, los de la hermosíssima Valencia, y los de las tres illas que gronxa com tres testos plens de flors la conca de Venus, nosaltres, los fills del Rosselló, lográim avuy l'honor insigne, y al mateix temps lo grat plaer de donarvos la enhorabona.

Vos la donám, així com ho haveu volgut, al lllindar mateix de la nostra porta; però, obrintvos, ab ella, de bat á bat, la dels nostres cors, vos dihéim, ab una alegría y una satisfacció que no 's poden expressar:

Siau los benvinguts en aquesta terra hermosa, plancentera, y també catalana com las vostras.

Sí, germans, rams de la mateixa soca que nosaltres, siau assí los benvinguts.

Hi veniu, ja ho sabém, ab intencions nobles, y del tot afalagadoras.

Hi veniu per exaltar y glorificar ab nosaltres, però ab mes talent que nosaltres, la cara y benvolguda llengua catalana.

Veniu hi sostenir, com braus paladins en un torneig brillant, en sa primera festa rossellonesa, sa bellesa y sa excelencia, al mateix temps que sa honra y son pundonor, que molts encara van per li negar.

Veniu hi mostrar que ella viu sempre robusta y forta, y sens mácula, dallá dels Pirineus, y que, mercés á vostre zel incansable, á vostre ingeni gran y primorós, á vostre amor ardentíssim, y ab la ajuda de Déu, ha ja recobrat, ab lo respecte que se mereix, un valor y una gloria que no se li poden may mes pendre.

Y las probas, las portau en vostras personas afables y simpáticas,
LA RENAIXENSA.—Any XIII.

en vostres fronts coronats de llores, y en vostras obras propias, conegudas ja moltes per tot lo mon, y traduhidas en varias llenguas.

Ab goig vos veyém, ab plaher vos escoltarém; ditxosos si poguessem nosaltres imitarvos en nostra terra, y veure á lo menos, en ella un dia, la llengua catalana posada al grau que li pertany!

Som pochs encara, no ho podém negar, los qui 'ns dedicám ab més ó menos talent al estudi y al conreu de sa literatura; però es de creure que 'n vindrán altres, y molts seguirán, quan vejan que dona fruyts dolcissims y abundants, com arbre de bona sava.

Aquí trobau mentrestant alguns, ja coneguts vostres, ja amichs de temps:

Lo degá dels poetas rossellonesos, En Pere Courtais, lo autor graciós y elegant de las *Flors del Canigó*, frescas y regaladas com la mateixa montanya;

Lo digníssim Rector de aquèsta parroquia, estimat de sos feligresos com un pare, y de nosaltres tots com un amich lleal y bondadós, autor sens pretensions de catalanadas plenas totas de sabor y de gentilesa, al mateix temps que de molta sabiduría;

En Pere Vidal, lo bibliotecari de la vila de Perpinyá, y vice-president de la secció del Club Alpi de la mateixa, que se interessa molt també en la parla nostra;

Mossen Boixeda, lo digne y estimat capellá de nostre col·legi municipal, y catalanista de bona fusta;

Lo amable Pastorellet de la Vall d' Arles, Mossen Bonafont;

Y en fi aquest, vostre admirador atent y fervorós, que procura fer-vos coneixer en sa patria, ab lo únich desitj de alcansar en favor de sa llengua maternal, sinó la gloria, lo respecte y l' honor que se li deuen.

Altres n' hi ha que no veyeu aquí, los uns per esser malaltissos, los altres per viure massa lluny. Ab tot y ab aixó son ells. ho podém afirmar, aquí ab nosaltres, de esperit y de cor, per saludarvos y honrarvos com ho fem.

Hi es l' excellentíssim coronel Puiggari, que molts de vosaltres coneixeu, y los que ell coneix, aficionat temps ha á vostras obras, y de ellas just y sabi apreciador; hi es N' Esteve Aragó, propi germá del gran astrónomo, y lo celebrat poeta de *Las Ninas del Rosselló*, y dels *Adeus al meu país*; hi es En Mattes, distingit professor, autor de una gramática de la llengua francesa ensenyada als adults per medi del catalá; hi es Mossen Delhoste, digníssim capellá del Hospital militar de Perpinyá; hi es Mossen B^{***}, canonge de la Catedral, que

tenim per un dels millors catalanistas, encara vulla éll esser ignorat.

Hi es En Joan Monné, fill de Perpinyá, que viu á Marsella, de Provensa, ahont es mólt conegut, com á felibre, y aviat per traductor en versos provensals de la grandissima y maravellosa Atlántida, lo qui nos ha escrit quan li dolia no poder deixar son ofici per venir aquí estrényer ab vosaltres los lligams de la germanat.

Hi es En Talrich, fill de Serrallonga, poble del Vallespir, lo qui vivint en París desde llarch temps, may ha descuydat, ni volgut descuydar sa carida llengua catalana, com sol dir, ans be la pregonia y la fa cantar fins dins los salons de aquella capital. Aquí son En Grisot; professor insigne del Liceo de Carles many; En Taudou, professor al Conservatori; N' Oliva, un escultor dels millors de nostre temps; y altres, ab ells, que viuen tots en París, bons y vers catalans, los qui han format una associació que li diuen *Lo Pardal*, ahont se parla sino clar y catalá. Sí, comptau que tots ells avuy son aquí ab nosaltres, participant ab lo mateix goig, la mateixa alegría que nosaltres, á la festa hermosíssima que celebrám.

Ab nosaltres es també, lo illustrissim prelat, Monsenyor Tolra de Bordas, del qual, siga com á catalanista, siga com á escriptor, cap paraula seria prou per dir lo qui es éll.

Ab tot, senyors, si som pochs y dispersos ensá y enllá, los qui dedicám nostras forsas y nostres cors á la cultura de nostra llengua benehida, los qui procurám ab mes ó menos éxit en ferla coneixer, son mes que no sembla los qui la estiman, y la portan dins llur cor. Ne veyeu la proba devant vostres ulls, en aquesta primera assamblea, feta com de imprevisit, ahont gent tant numerosa com distingida, gla-teix de ohir la llengua maternal parlada per qui mólt bè la sab.

Quants amichs hi teniu ja! Quants lo esdevindrán aviat! Aixó es que la llengua dels avis, la llengua de la llar payral, la que habém mamat ab la llet, la del Pare nostre, té y tindrà sempre un poder y una atracció irresistibles, y mes forts potser, á lo menos més durables que los del mateix amor. Ab ella habent nascut nostres sentiments, ella no 's pot may més olvidar. Nos consolám, nos sostenim, nos aguantám ab ella á tota hora. Ella 'ns da alivio, ella 'ns da coratge en los passos los més difícils de la vida; y si volém cobrar ánimo, y donarne als altres, es de ella també que nos valém. Escoltau:

Un dia un general francés, fill de Rosselló, trobantse davant per davant los enemichs de la patria, no mes que ab un grapat de sa gent, y perventura tots ó quasi tots com ell del Rosselló, se recorda amatent

un ditxo de sa infantesa, y per millor animar aquestos los hi diu:

En camp ras fem com á Ridaure,
Si pluja cau, deixemla caure:
Ala, minyons! galetejém!

No es menester que vos diga com se varen espavillar los gorra-vermells, y quina destrossa varen fer.

Si, la llengua de la casa, es com la casa mateixa: sempre hom hi torna, y sempre ab lo mateix dalé. També 'l president dels Jochs florals de l' any 1881, per expressar lo quant hi som agarrats, tenia rahó, dibent ab sa energia carecterística: «Per arrancar la llengua á un poble, cal avans arrancarli la vida.»

Y es de notar y de admirar ademés, en quant á nostre Rosselló, que per més rebujada y menyspreada que haja estat sa llengua, en tot temps s' hi han trobat varons qui no han deixat de plantejarla.

Digaume, si us plau, de qui son los *Titols de honor de Catalunya*, sino d' un Perpinyanés? Y sens anar tan enrera dins lo passat, de qui son, vejám! tolas aquellas capsons, de carácter y de tipo tant verament rossellonesos que no 's poden confondre ab altrás? Y aquells dramas religiosos que se 'n compta á lo menos un centenar, formant un conjunt de pessas, un teatro absolutament propi de nostra terra, y que seria de racar que 's perdessen?

Y si no bastassen aquestas probas que 's poden com qui diu palpar, testimonis irrecusables de lo que la llengua catalana may ha estat sepultada, may olvidada, en lo Rosselló, deixau me vos mostrar certs personatges que han deixat fama de catalans, y que encara que morts, no son homens del passat.

Citarem en primer lloch los Reverents Pares Simon Salamo, y Melcior Gelabert, Doctors en teología del bisbat d' Elna, autors los dos del llibre admirable *La Regla de Vida*. Citarem lo autor, ó los autors del *Catecisme* traduhit del de Monsenyor Flamenville, que llástima no siga mes ensenyat, puix no se 'n pot trobar de mes clar y mes precis. Després, En Guillem Agel, estamper y llibreter de Thuir, lo qual traduhí las tragedias de Corneille y de Racine, *Polyeucte*, *Atalia* y *Ester*, en versos catalans, y es també ell, segons diuhen, lo autor de varias pessas religiosas; En Anton Maria, fill de la mateixa vila, que n' escribí dos molt bonas, y son estas *lo Sacrifici d' Abraham* y *Sant Joan dins lo Desert*; En Pere Puiggari, autor de la primera gramática francesa-catalana, impresa l' any 1832; En Cosme Rouffia, autor de las *Tres Visiones*, obreta senzill y bastant ingeniosa, de la qual ha dat ultimament la traducció en

versos francesos, nostre malaguanyat professor y amich, En Lluís Fabre; Mossen Antoni Jofre, lo de las *Brujas de Carença*; Mossen Esperiquette, de Prats-de-Molló, poeta é improvisador incomparable; Mossen Boixeda, fill també de Prats de Molló y rector d' Oms, que si 's donassen á llum sas obras, li dirian ab veritat lo Lafontaine catalá. Ab aquest mestre ha comensat lo qui vos parla á apendrer lo poch que sab de la nostra llengua.

Citarem encara com á verdaders y ferrenys catalans, per haber, sino molt usat, á lo menos estimat extremadament la llengua catalana, lo gran naturalista Companyó, fill de Ceret, y 'l nostra immortal astrónomo, fill d' Estagel, qui 's complavía en parlar catalá ab tots los Rossellonesos que anavan á visitarlo en son palau de la ciencia; bé prou s' en recordan los qui l' han conegut.

Y ara parlarem de tres altres que llástima hajan desaparegut del mon encara joves, però deixanthi uns rastres que may se esborrarán: En Cambouliu, fill de Palalda, lo qui ademes de l' ensaig, ja avans esmentat, sobre la historia de la literatura catalana, contribuí á aixecar y potser concebí ell una obra que bastaria pera immortalisar-lo, y es aqueixa obra la Illustríssima Societat pera l' estudi de las llenguas romanas.

En Pere Alart, sabí modest, furgador incansable, que, mort, l' haguessen pogut soterrar en la pols dels llibres que había llegit, dels pergamins, butllas, títols de tota classe que había ell desxifrat y catalogat.

Y per clourer la llista, En Cortie, que acabam de perdre, tant brau catalá dedins com defora, mort se pot dir á la pena, y mentres empenia, desde Paris ahont desempenyava un carrech elevat, de arreplegar, pera produhirlas ab relleu, las obras catalanas ressellonesas, lo que es de racar no haja ell cumplert, atesos son ingeni y sa valentia.

Ara veyeu, Senyors, y regoneixeu ab certesa la que vos he afirmat, que en nostre Rosselló hi hagué sempre qui se adonás de la llengua catalana, encara que molts altres la mirassen com apocada, y no han estat aquells los qui han menos estimat y honrat son país.

Sí, hi hagué sempre en ell una cadena de bons y fermes catalans, cadena de roures, que may se ha trencat, y que, valgans Deu! may pus se trencará.

Y son potser los rebrots, y tal vegada los plansons de aquells roures, los qui venen avuy posarse de rengla al vostre pas, per saludar y benehir en vosaltres la aurora y ja 'l llevar del sol de nostra renaixensa.—He dit.

A la bona memoria de mon amich N' Anselm Barba.

IDILI MONTSERRATI.

Sal'ant de branca en branca,
corrent de prat en prat,
com rosinyol cercava
redós pera cantar.

Al fi, d'una volada
s' en puja á Montserrat,
al cim de la montanya
s' atura per mirar,
y al veurer á la Verge
ne queda enamorat.

En son mantell puríssim
s' hi vol axuplugar,
á dintre lo seu temple
vol fer son niu amat;
escolanets y monjos
vol tindre per germans,
l' encens de la plegaria
son pit vol respirar,
sa pensa vol dormirse
en l' ombra del altar
sentint cansons de gloria
que 'l pugan inspirar.

Un dia á punta d' alba
comensa los seus cants:
la Verge que n' escolta
la missa matinal,

que cada jorn refilan,
sos fills los escolans,
al veurer sa veuheta
escolta ab mes afany:
la mel d' aquellas notas
l' hi porta 'l cor robat;
son perlas que destria
un llavi angelical,
que per primera volta
la fé n' ha desplegat.
Al sen-demá la Verge
l' hi diu de baix en baix,
—ahir, en ma faldeta
dormia mon infant,
y al veurer ta canturia
corrents va despertar,
dientme,—mare mia?
¿quin ángel m' ha cridat?
—fillet no es pas cap ángel
es veu d' un escolá
¡poncella primerenca
qu' aquí vol esclatar!—
«digueuli donchs mareta,
qu' inspiri en vos sos cants,
sas tendras passadetas,
sos dolços refilays,
corrent per las hermitas,
saltant de ram en ram;
despres d' una volada
que baixi á la ciutat,
que n' entri á tots los temples,
que puji en los palaus,
y que guiantlo sempre
la fé que t' ha mostrat,
segueixi á totes horas
l' inmens espay del art,
puig prompte vull cridarlo
que puji á mon costat,
y canti eternas notas
de música immortal

ab los grans coros d' angels,
de verges y de sants.

.
La Santa prometensa
avuy complerta ha estat,
al cel ja s' anyoravan
pera sentir los cants
que varen inspirarse
á dalt de Montserrat.
Poncella primerenca
exhalá olors suaus!
avuy mala ventada
per sempre l' ha esfullat.
May mes dolls d' armonía
sa ploma vessará;
aucella enamorada
son niu nava cercant;
volant vers las estrellas
segú l' haurá trobat,
y pres d' allí 'ns escolta
diguemli en un sol clam:
Si com germá estimavas,
aixís tots t' hem plorat,
los teus amichs t' anyoran,
mes com artista may,
las notas qu' has escrites
viurán l' eternitat.

JOAQUIM CABOT ROVIRA.

29 abril 1883.

PONS DE CERVERA

(1147)

No hi ha amor com l' amor que 'm devora l' ànima. Ni de dia sossego ni dormo de nit. Aborreixo 'ls combats qu'eran ma única felicitat. Passaria 'ls dias entiers sense mourem del peu de sa finestra, com lo gos que mossega la cadena que 'l lliga á la porta de la quadra. L' estimo ab deliri, comte, ab idolatria, ab desesperació. Avans que perdre-la preferiria que á mossegadas m' arranqués un tigre las entranyas. Si voleu ma salvació eterna, comte, si en alguna cosa estiméu ma espasa qu' útil pot servos en vostras próximas empresas, si no voléu que 'l meu pit destrossat per las fúrias me porti á un crim, deume en matrimoni á vostra germana. Haig de ferla tan felis, que la reyna mes gran de la terra enveji sa sort.»

Aixis enrahoná Pons de Cervera, senyor de Castellfullit, al comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV.

Lo comte 'l mirá severament, asombrat de tal demanda; posantse de costat sens contestá, com si hagués sentit la proposició de un boig, y passá de llarch seguit de sos cavallers y cortesans, ab lo qual anava á resar á la capella y á demanar á Dèu que protejís sas armas en la empresa que contra l' árabe Tortosa projectava.

La ira guspirejá en los ulls de Pons de Cervera, y sa ma trémolosa buscá 'l pom de son punyal per entre 'ls plechs del mantell. La reflexió vingué prompte afortunadament á ofegá en éll tan insensat arranch.

Aquella mateixa nit un cavall creuava escapat lo pla de Barcelona, portant la doble carga de una amant parella. Mahalta, la germana del

compte Ramon Berenguer, no havia duplat en fugir ab l' home á qui sobre tots amava y de qui havia jurat ser en vida y en mort companya.

—Estimada meva, deya Pons de Cervera estrenyent delirant á Mahalta contra son pit,—estimada de mon cor, ja res pot separarnos. Meva ets ja. Te defensaré contra 'l poder del mon enter.

Y la hermosa jove, deixant caure son cap sobre 'l pit del guerrer pera amagar lo pudor que enrojia son front, contestava en veu baixa, molt haixa:

—Sí, teva, teva so, estimat del meu cor.

—La nit protegeix nostra fugida, deya Pons de Cervera, y Dèu ha arborat en lo blau del cel lo pabelló de la lluna, pera que sia antorcha de nostre cast himeneo. Aviat estarém en mos dominis y á salvament de tota persecució que contra nosaltres intentin. Ja res pot separarnos, estimada meva. Ets ma esposa devant de Dèu, meva devant del cel y en la terra.

Y la hermosa jove, cenyint en sos brassos de neu lo coll del amant cavaller, en veu baixa, molt baixa murmurava:

—Teva, sí, teva so, estimat meu.

Han passat dias, dias y mesos.

Tortosa aixecava altiva en sas torres la moresca ensenya, mentres que al peu de sas murallas los caballers catalans s' agrupavan baix lo temut penó de las barras. Ramon Berenguer, l' invencible, ha jurat treure 'ls moros de aquella plassa, guanyantla pera la cristiandat, adquirintla pera Catalunya, y dominantla pera gloria eterna de sas armas.

Renyidas bregas, horrorosos combats, brillants fets d' armas, tingueren lloch durant aquell siti memorable. No faré la historia de aquelles jornadas que donaren fama eterna á los hosts catalanas. N' hi ha prou ab dir que 'ls sitiats oposaren una resistencia desesperada y 's bateren ab una obstinació cassi temeraria, pero no menor era l' atreviment dels catalans ni menys temerari lo valor que en sos atachs mostravan.

Tortosa 's batia desesperadament en favor dels moros, però arribá pera aquesta lo dia fatal y brillá en lo cel lo sol del ultim dia de Desembre de 1147. Lo nou any al comensar devia veure ja onejar en los dominats marlets lo penó vencedor del comte barceloni.

En l' ultim y terrible assalt que sufri la ciutat, l' exércit tot pugué notar á un cavaller desconegut que, cubert d' una negra armadura, ar

mat de totes armas y arribat al comensar la brega, feya prodigis de valor sens dar treva á la espasa ni descans al bras. Havia pujat lo primer á la muralla formantse una escala ab cadavres enemichs y havia lograt clavar una de las banderas de las barras que guiavan á los hosts catalanas en un dels marlets de la Zuda.

Al peu d' aquest marlet, defensor acerrim del penó catalá, era hont lo desconegut cavaller mes valerosament s' havia comportat, defensantse contra los diferents escamots de moros que 's llansaren sobre d' éll com sobre d' una presa. Hi hagué un instant en que arribá á trobarse sol per haver caygut morts ó mal ferits al seu costat los valents que fins allí 'l seguiren, sens que minvés per res lo valor del desconegut. Semblava multiplicarse, donant admirables provas de valor y serenitat; talment se podia creure que un geni invisible protejia sa vida apartant los cops que á éll se dirigian. Tot l' exércit per un moment fixá en éll sas miradas y 'l comte Ramon Berenguer doná ordre á alguns decidits cavallers pera que correguessen á aussiliarlo, salvantlo á tot cost y contra tot perill. Quan aquestos arribaren, lo trovaren dominant casi be 'l camp de batalla, havent los moros caygut com espigas á sos peus y 'ls que quedaren vius encare estavan paralisats per lo terror y esglay que tant valor los causava.

Los novament arribats en aussili del cavaller de la comptal senyera, aprofitaren aquell moment de terror dels enemichs y 's precipitaren sobre d' ells com un torrent que se n' emporta tot lo que á son pas trova. Aquell incident decidí la jornada. Lo desconegut al devant de un grapat d' héroes fou lo primer en penetrar en la ciutat, obrint camí á la host catalana que pogué precipitarse redera seu.

Al veures duenyo de Tortosa, lo compte de Barcelona volgué coneixer al cavaller que tant y tant valerosament s' havia distinguit. Lo portaren á sa presència no sens que hagués intentat resistirse com si temés aquella entrevista y aixís que estigué en la tenda comptal, li pregá Ramon Berenguer que alsés sa visera.

Duptá 'l desconegut, pero 's decidí á la fi y 's tragué 'l casco al mateix temps que 's llensava als peus del compte. L' ilustre capdill catalá se feu enrera manifestant desagrado.

Acabava de coneixer á Pons de Cervera, senyor de Castellfullit, lo raptor de sa germana Mahalta.

Pero 'l compte, reprimit y dominat lo primer mohiment de cólera no tardá en deixars dominar per son bo y sant cor. S' acostá, donchs, á Pons de Cervera que esperava agenollat, confús y humil, la sentència de son senyor y príncep, y alsantlo li digué:

—Aixecat, heroe d' aquesta jornada, que no està be que estiga als peus de cristià qui avuy ha fet caure tants infidels á las sevas plantas.

Aixecat, Pons de Cervera, Si 'l bressol no 't va fer igual á mí, lo valor que es lo segon bressol dels homes, te fa mon germá. Pons de Cervera s' aixecá y 'l compte lo va estrenyer en sos brassos.

VÍCTOR BALAGUER.

LO REY GALANT

—Déu te guart la pageseta
la del dols y trist mirar,
la de la cara de lliuri,
la del cor enamorat.

Déu te guart la pageseta,
si 'm volguesses dir quant val
aquest cor que trist sospira
com cansantse d' anyorar!

—No teniu, senyor, riquesas
pera poderlo comprar:
—Si no tinch lo que 'm demanas
ans de poch no 'm mancará.

Jo te 'n dono una corona
que 'n ton front be hi escaurá;
per tas mans de rosas tendras
lo envejat ceptre reyal.

—No 'n vull, no, vostra corona
que seria mon dogal,
no vull no, oh rey, vostre ceptre
que per mi fora un punyal.

Senyor rey, es poca cosa
lo que vos me podéu dar;
si hi poséu lo mon en paga
será poch per lo que que val,

—Si n' es poch ceptre y corona,
cor per cor bé cambiarás?
si això es poch, bé 't plaurá veurer
á tos peus lo rey esclau!

Si aixó es poch, llevam la vida
puig qu' es quant te puch donar:
—Fins es poch la vida vostra
sent de rey que per cent val.

—Fes tu 'l preu, la pageseta,
que 'l que 'm digas se 't darà;
—Senyor rey feumen la gracia
de no posar preu tant baix,

—Com me 'n se guanyar reyalmes
bé ton cor sabré guanyar:
—Com sabéu guanyar reyalmes,
lo meu cor no podreu may.

—Si no 'l se guanyá' ab l' astussia
no per çó m' haig d' aturar,
si no 'l se guanyá ab l' astucia
mon punyal m' obrirá pas.

Jo del pit haig d' arrencante'l
y mori' ab ell abressat;
tancat lo servaré sempre
dins caixa d' or y diamants.

—Mal me 'n feu cavar la fòssa
may per may vostre será,
que ab molt poch seria vostre
si temps ha no l' hagués dat.

—Jo 'n faré alsar altre forca
per penjarhi 'l teu galant:
si de grat no me 'l dons ara,
de mal grat me 'l donarás.

—Ja podéu fe' alsar la força
que jo 'n se bé de resar;
puig per cada Pare-Nostre
li guanyaré un jorn de pau.

—Jo per cada Pare-Nostre
nou torment li 'n faré dar:

—Si á mon rey lo cor no dono
mal lo podré da' á un malvat.

—Tres jorns tens pera pensarhi
que serán per mi tres anys,
tres anys de cremar en vida
dins l'infern que m' has donat.

—Mal los diables s' os emporten
rey botxí, tot d' un plegat,
mal los diables se 'os emporten
per tot' una eternitat

EMILI COCA Y COLLADO.

A UNA PERLA.

Allá en lo fons del inquiet Atlantich
en bres de nacar vas vení á la vida
y en mitx del mar contenta reposavas
tancada en ta petxina.

La má de l' home 't va robar la calma
llensante al mitx d' un mar de pedreria
y entre tants de tresors, tu n' anyoravas
ta casa nacarina.

Mes avuy deus estarne ja contenta
no 't deus pas recordar de ta petxina
que per ferte oblidar ton bres de nacar
t' han dat lo coll de cisne de m' aymia.

FERRANT AGULLÓ Y VIDAL.

